Джузепе Модрич

В БЪЛГАРИЯ СЛЕД СЪЕДИНЕНИЕТО

ciela

Джузепе Модрич

В БЪЛГАРИЯ СЛЕД СЪЕДИНЕНИЕТО

ciela

Книгата е отпечатана на хартия от устойчиво управлявани гори от трежата PEFC Chain of Custody.

© Джузепе Модрич, *автор*
© Дария Карапеткова, *преводач*
© Дамян Дамянов, *художник*
София • 2009

© Сиела софт енд паблишинг АД

ISBN 978-954-28-0459-8

Джузепе Модрич

В БЪЛГАРИЯ
СЛЕД СЪЕДИНЕНИЕТО

преведе ДАРИЯ КАРАПЕТКОВА

Книгата се издава с финансовата подкрепа на
СТОЛИЧНА ОБЩИНА

ciela

Тази уникална книга излиза на български език точно 120 години след своето появяване в италиански оригинал. Понякога подобни закъснения, както в този случай, наистина са за добро: за България, която доскоро се бори и за административното потвърждаване на своята европейска общностна принадлежност, едва ли можеше да има по-подходящ момент да получи насърчително свидетелство за това как е изглеждала при един обективен поглед от Запад в зората на своето самостоятелно прохождане. Този обективен поглед фотографира страната ни, каквато е била тогава: млада, пълна с неопитност и ентусиазъм и – най-вече – с изключително голям потенциал.

Няма да намерите биографията на Джузепе Модрич в „Уикипедия". Дори името му се споменава съвсем бегло в интернет, ако приемем този показател като мерило за популярност. Според италианския национален справочен онлайн каталог www.internetculturale.it екземпляр от книгата му „В България след Съединението" се пази единствено в библиотеката в Торино и Триест, а извън Италия може да се открие на броени места – като в гр. Риека, Хърватия, все така по наследство от Триест, или пък в Русия. За щастие Университетската библиотека на СУ „Св. Климент Охридски" също може да се похвали, че притежава ценното издание. То фигурира там със сигнатура 206697 и по всяка вероятност е пос-

тъпило във фонда на библиотеката до 1903 г. А всъщност този италиански журналист отпреди повече от век е дал знаменателни доказателства за проницателна и аналитична мисъл, за ярък и атрактивен публицистичен талант. Сред известните днес негови произведения се нареждат пътни бележки и спомени от Аржентина (от Буенос Айрес до Огнена земя) (1890 г.), Истрия (1891 г.), Далмация и Русия (1892 г.) Посветената на България книга е най-ранната от тази серия и съдържа редица подробности за творческата биография на своя автор, но също и автентични свидетелства за външните отношения и политическата и социалната обстановка в страната. Не липсват и малки неточности, които са най-често в собствените имена и поради своята незначителност са елиминирани в превода: Милютин вместо Милутин, Грузев вместо Грозев, Узуров вместо Узунов, Стамбулов, Ристо Данич, Сахай тепè. Други епизодични разминавания обаче са запазени в преводния текст, като сред тях по-интересно е споменаването на Стоян Цанков в контекст и с данни, които недвусмислено сочат към личността на Драган Цанков, още повече че с точното си име той е назован по-нататък в книгата. Размисъл буди и сведението, че Модрич отива да се поклони пред мощите на Свети Крал Стефан Милутин в църквата „Света София". Според преданието тленните останки на сръбския крал се на-

мират в София от 1460 г. и се съхраняват в църквата „Света Неделя". За пребиваването им другаде има данни, но те водят към Ротондата „Свети Георги", където паметна плоча съобщава, че „По това време църквата е била и митрополитска катедрала, в която се намирали мощите и на Св. Крал Стефан Милутин." Става въпрос обаче за лятото на 1469 г.

Независимо от това написаното от Джузепе Модрич издава дълбочинно познаване на Балканския регион и отлични възможности за неговото коментиране. В интереса си към България и писането за нея журналистът е имал изненадващо немалка конкуренция. Още преди него, през 1879 г., Атилио Бруниалти написва произведението си „Новата България". В 1886 г. излизат две любопитни заглавия: „Войната между Сърбия и България" от Кристофоро Манфреди и „Княз Александър и България" от Руджеро Бонги. Следващата година е публикувано изданието „България и международното право", а през 1888 г. в Милано излиза „История на България" с автор Арналдо Карера. Като особено важна фигура по отношение на вниманието към България трябва да бъде споменат цитираният и от Модрич Вико Мантегаца, който още през 1887 г. написва „Два месеца в България – октомври и ноември 1886 г.", но и по-късно продължава своите наблюдения със „Съвременна България – пробуждането на една националност" и други заглавия.

Със или без тази наситена библиография книгата на Модрич е ценна с добронамерения си и същевременно безпощаден анализ. В езиково отношение текстът представлява пример за лек и разбираем стил, осеян с неизбежните поради възрастта му употреби на съществуващи и днес лексикални елементи в остаряло или непривично значение. Колкото до съдържанието, то дава основание да се открива още в онзи далечен период традицията на междукултурния диалог, присъща на страните, обединявани от общи цивилизационни идеали.

Изказвам специални благодарности на проф. Николай Неновски за предоставения оригинален текст на книгата.

Дария Карапеткова

София, Лъвов мост

LE CHEF DE LA COALITION BALKANIQUE

Ferdinand Ier, tsar des Bulgares.

Джузепе Модрич

В БЪЛГАРИЯ СЛЕД СЪЕДИНЕНИЕТО

~ Пътни бележки ~

Сърбия и България – От Белград до София – Столицата на обединена България – Разговор със Стамболов – На посещение при Странски – В княжеския дворец – Нейно царско височество княгиня Клементина – Българските партии – Търновската конституция – Един ден в Пловдив: балканските неаполитанци – Бъдещето на балканските държави.

С портрет на Негово царско височество
княз Фердинанд

ТРИЕСТ
Печатница на А. Леви
1889

Издава авторът

Отчасти заради скитнишката ми природа, отчасти понеже вниманието на всички нас, журналистите, е насочено към Балканите, но най-вече защото – преди да започна да списвам моя нов политически вестник – ми се щеше да си изградя точна представа за настоящото положение в балканските страни, реших да нагледам от птичи поглед тези краища. Естествено, няколкото дни, които останах там, нямаше да ми стигнат да се ориентирам, да проуча из основи тези държави и тези народи, да вникна във вълненията, идеалите, стремежите им, а още по-малко да представя на читателите тази брошура.

Но за щастие съм живял преди години дълго време в Белград. Тогава, макар и да не бях професионален журналист, ме занимаваше живо вътрешнополитическото положение в Сърбия, България и другите балкански държави, изучих тяхната история, език, нрави. И даже по-късно, когато се отдалечих от сръбската столица, всички новини от тези краища упражняваха върху мен особено очарование.

Ето защо престоят от само два дни в Белград, четири дни в София, два дни в Пловдив ми бе достатъчен, за да си

изградя точна преценка за еволюционния стадий, през който преминават понастоящем тези държави. Също така имах късмета да се окажа в Белград и София в психологически моменти: тоест – в сръбската столица, когато се обяви разводът на кралското семейство и два дни след това неочаквано се свика Велика народна скупщина за промяна на конституцията; после в българската столица в деня, когато Негово височество княз Фердинанд откри – с тържественост, която нямаше и едно слабо място в своето великолепие – редовните заседания на Събранието (Националния парламент).

Подразбира се, че както в Белград, така и в София се докоснах до най-видните персонажи на политическата сцена, посетих частни и обществени сбирки, накратко – не загубих дори един миг в лентяйство, движен от твърдото намерение бързо и крепко да се сближа с политическите среди в тези две държави, които образуват ядрото на Балканите.

Само че в тази брошура няма да се занимая със Сърбия. Тази държава се намира днес в доста критичен момент, на който е добре да се изчака крайният развой. И после Сърбия е от твърде много години в близки отношения със Запада, за да може да се надява човек да съобщи нещо ново чрез описанието на лични впечатления от едно пътуване от Белград до Ниш и Пирот. Ще се ограничa да изложа в общи линии настоящите отношения между Сърбия и България.

По-пространно ще говоря за България, макар колегата Вико Мантегаца да е говорил вече за нея със симпатия, с компетентност, с голям писателски и журналистически талант. Следователно тази брошура ще може, ако не друго, то

поне да допълни в някои части значимото дело на моя уважаван колега. Във всеки случай тя ще послужи да разкрие още по-пълно една държава, на която предстои хубаво бъдеще след окончателното разрешаване на Източния въпрос, за който той много се говори и пише.

Това не е задълбочено проучване: по-скоро е сборник от впечатления, идеи, новини за това, което съм видял и чул. Може би няма да е излишен на моите събратя от печата. Дано да събуди у тях желание да посетят тези краища, сега, когато от Рим се отива в Константинопол през Балканския полуостров за около 60 часа. Допреди няколко години бяха нужни седмици. Железницата вече изтръгна балканските държави от Ориента и е на път да ги приобщи по цивилизованост и прогрес към Запада.

Да ги посрещнем с добре дошли!

Триест, ноември 1888 г.
Дж. Модрич

Сърбия и България

В известна степен се знаят причините, които подтикнаха Сърбия да обяви война на България през есента на 1885 г. С присъединяването на Източна Румелия към България, извършено след прочутия пловдивски преврат, в очите на сърбите България ставаше доста голяма и като държава, и като нация, нарушавайки балканското равновесие. Наред с това стари и нови причини за неприязън бяха хвърлили мрачна сянка върху добрите отношения между двете съседски нации посестрими.

Докато бойната слука съпътстваше сърбите, т.е. до деня на битката при Сливница, голяма част от международния печат славословеше сръбската инициатива. Викаха на княз Александър Батенберг: „Назад, Дон Родриго!" Говореше се: И какво, тези шепа българи нима мислят да разклатят европейския мир с необмислените си начинания? В края на краищата сърбите са прави да бранят съществуването си!

Уви, успехът винаги и навсякъде е имал силата да преобръща обстоятелствата. Ако три дни по-късно сърбите бяха навлезли победоносно в София, както се надяваха, историята и историците щяха някак си да оправдаят тяхното начинание. Но то не стана; и това беше първата им грешка. Проиграха шанса си и изгубиха облога.

Вече – самите сърби го знаят и го казват – политическото и военното първенство сред славяните на Балканите

се поделя между Сърбия и България, и то повече не представлява традиционен приоритет на управлението на крал Милан. Българската пепеляшка се е преобразила като по чудо в девойка, равна на своите посестрими.

Тъй или иначе, сърбите не са обезсърчени. След като излекуваха първоначалните рани от произшествието, бързо се захванаха да мислят сериозно за своите си дела. И до днес хранят известна завист, много оправдана, към българите; но тази завист ги тласка по-скоро да прогресират, да наваксват пропуснатия път, да се наложат отново на Балканите спрямо българите по отношение на цивилизованост, вместо да точат наново оръжия. Това, което неимоверно ме успокои, беше разкритието пред мен от страна на видни сръбски патриоти, че никой в Сърбия не мисли за реванш. Всички искат, желаят, призовават за дълъг период на спокойствие. Дипломатическите отношения между Белград и София са отлични. Наскоро в Белград на тържествата във връзка с тленните останки на Вук Стефанович Караджич двамата български делегати бяха сърдечно приветствани. Почти ги

понесоха на ръце. От двете страни е искрено желанието за мир, съгласие, добросъседство.

Само един въпрос би могъл да смути сръбско-българските отношения: македонският въпрос. Сърбите постоянно се боят, че българите, окуражени от скорошните успехи, ще искат да се възползват от случая и да присъединят един прекрасен ден цяла Македония, както присъединиха Източна Румелия.

Даже наскоро, когато „Свобода" – правителствен орган на София – публикува няколко статии по македонския въпрос, издигайки знамето на панбългаризма, в Белград застанаха нащрек. За щастие тревогата бързо бе овладяна и взаимното доверие между двете правителства не бе накърнено ни най-малко.

Както ще кажа по-нататък, колкото в Белград, толкова и в София има горещо желание своевременно да се разреши македонският въпрос в съгласие между сърби и българи. Тази приятелска и взаимна нагласа е както успокояващ сигнал за бъдещето, така би могла и да бъде – и ще бъде със сигурност – първоначалната основа за изграждането на балканска конфедерация. Ето това е желанието на целия цивилизован свят, на всички, които искрено желаят автономията, независимостта, политическото и гражданското развитие на балканските народи.

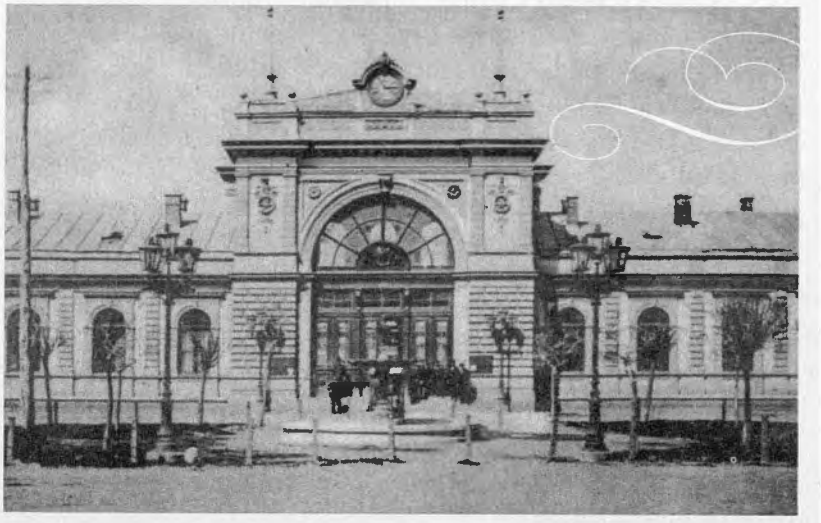

Гарата в София

От Белград до София

От сръбската столица до Цариброд – който е разположен на пет километра отвъд сръбско-българската граница – се пътува с железницата за около десет часа; от Цариброд до София се стига за два часа. Този последен железопътен участък беше построен от българска компания, както и другият от София до границата на Източна Румелия.

Новата железопътна отсечка Варна-Ямбол също няма да бъде предоставена на чужди предприятия. В това отношение българското правителство е непреклонно. И има право. То казва: железниците, построени от нашите, може и да не са съвършени; но ще ни струват по-малко. И наистина националната компания на българските железници досега сама е обезпечавала изграждането. Разбрах го от председателя на дружеството, господин Грозев, с когото пътувах от Цариброд до София: извънредно фин човек, приятен, коректен – впрочем черти, общи за всички славяни на Балканите.

Преди него по време на пътуването се запознах с българския инженер Цанков. Спомняте ли си това име? Стоян Цанков, понастоящем изгнаник в Русия, беше ръководител на партията на крайните русофили. Тъкмо той организира прочутия заговор срещу Батенберг. В тези мътни времена на обърквane той можа известно време да се задържи на власт.

По-късно след нормализирането на положението се наложи да напусне. Стоян е чичо на инженера. Преди една година в Триест се запознах с един друг Цанков, бивш офицер от Българската армия. Отиваше в Букурещ, център на всички русофилски вълнения. Попитах инженера дали не му е роднина. Отвърна ми, че това е брат му и че той се намира в момента в Москва на служба в императорската гвардия.

В участъка от пътя между Цариброд и София най-високата точка, която се достига, е разположена на 700 стъпки над равнището на Черно море. Прекосяват се обширни равнини, в голямата си част необработени. Скоро започва да се забелязва, че се намираме в Ориента, в страната на мързела. Който е обясним. Тези народи по време на тяхното робство са пренебрегвали полския труд, понеже са знаели, че почти цялата продукция ще отиде в гушите на турските паши. Отглеждали толкова, колкото било достатъчно да преживяват. Безутешна е гледката на много безкрайни поля, напълно изоставени. България е и днес една богата страна; но ще бъде много по-богата, когато се оползотвори цялото огромно плодородие на почвата ѝ.

Като стигнахме в Драгоман, после в Сливница, инженер Цанков ми посочи местата, където са се провели основните битки между сърби и българи. Разказа ми безброй случки от тях. Но го правеше с голямо спокойствие, сдържано, без

каквото и да е парадиране с гордост, сякаш искаше да каже: „Длъжни бяхме да се защитим; защитихме се добре; това не е причина сега да мразим сърбите: страницата е обърната завинаги."

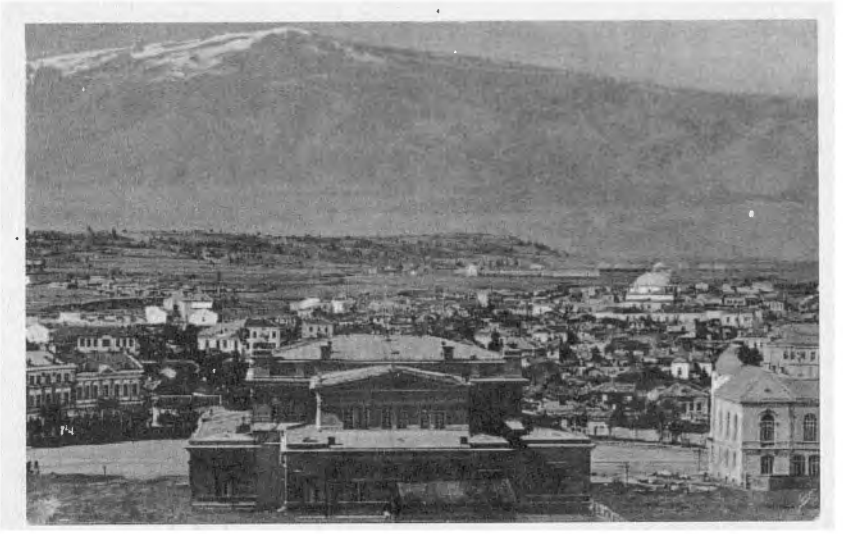

Народното събрание, БАН и Витоша

Столицата на обединена България

Както знаете, истинската столица на България допреди няколко години беше Търново, градът на светите, отколешни, подчертано национални традиции. После столицата беше преместена в София, която е разположена насред обширна долина. Понастоящем София е столицата на обединена България, тоест на същинската България и Източна Румелия.

Веднага отбелязвам: за българите не съществува вече Източна Румелия. За тях има само Северна и Южна България. Българската нация включва българи и румелийци без никакво разграничаване или предимство. Българският княз би трябвало да е просто генерал-губернатор на Източна Румелия: всъщност де факто той е неин суверен и господар.

За онези, които влизат в София откъм железопътната гара, градът се разкрива в много лош облик: прекосява се най-бедният квартал, най-мръсният, най-... ориенталският. Влажни и мръсни улички, всевъзможни бараки, хиляди магазинчета, съборетини от тръстика, слама и кирпич. Изобщо отчайваща работа.

Но дробовете започват да дишат по-свободно още на площада, на който се издига княжеската резиденция. Наистина изглежда, че човек се намира в сърцето на Европа. На това място върху площ от около три квадратни километра расте новият град с обширни улици, оформени и правилни, с прекрасни къщи и сгради, градини и паркове с буйна растителност. Сякаш не се намираме в София, която всеки си представя във въображението си като малко и незначително предградие.

В София ще откриете първокласни хотели, кафенета и ресторанти. Що се отнася до удобства, хотел „България" няма нито едно слабо място. Аз също бях отседнал там и от прозорците на стаята ми виждах княжеския дворец, много елегантна постройка, която се издига на две крачки разстояние.

В съседната на моята стая беше настанен председателят на Народното събрание г-н Тончев, блед и слаб мъж на среден ръст, със светла брада. Може да го сбъркаш с англичанин. Всяка вечер в неговата стая и съседния салон се събираха петдесетина депутати. И там до след полунощ разискваха, обсъждаха родолюбиви въпроси, ей тъй свойски, без суетня, непретенциозно, като между братя. Аз чувах всичко и ми носеше утеха оная неуловима патриархалност, която даваше отпечатък на тези вечерни сбирки на „бащите на родината".

Заедно с цивилизацията и прогреса в София не пропуснаха да придойдат и кафе-шантаните и други... пропаднали сборища. Това впрочем е неизбежно явление. Освен това открих и акробатичен цирк, цирк „Паси", посещаван всяка вечер от тълпи любопитни.

Но редом с тези залитания в София ще откриете някои извънредно похвални прояви на социалния и културния живот. Българите имат в столицата си Държавна печатница, поместена в разкошно здание; също така гимназия и други образцови училища; още и казарми и институти по военно обучение; освен това Union Club, клубът на дипломатическия и консулския корпус, където един член може да прекара, ако желае, цял ден и цяла нощ, като намери там всичко, което една културна личност може да пожелае. Изобщо София предлага такива перспективи за цивилизованост и развитие, че не след дълго ще може да се нарече европейски град.

В катедралната църква „Света София" поисках да разгледам раклата, където почива обезглавеното тяло на сръбския крал Милутин. Българите го съхраняват доста ревностно. Сърбите пък черпят от него исторически аргумент, за да докажат, че голяма част от днешна България някога е принадлежала на Сръбската империя, паднала в битката при Косово (1389).

Тези реликви допреди няколко години се намираха в турската джамия „Света София“, която сега е превърната в обор. Друга една джамия се разрушаваше по време на престоя ми в София. От османското владичество е останала само една джамия, в която малцина вярващи отиват да се поклонят, да се помолят, да просят от техния Аллах пощада от престъпленията на европейската цивилизация.

Гледай ти странна работа! Докато излизах от катедралата, клисарят ми показа в камбанарията, която се издига в двора до нея, една малка камбана.

– Това е камбаната – каза ми, – която взехме от сърбите в Пирот. Пазим я за спомен от нашите победи.

Навремето се беше говорило по въпроса. Бяха роптали срещу оскверняването, извършено от княз Александър; тъкмо той наредил да се пренесат в София камбаните от пиротската църква.

Шилер би могъл да напише за това ода...

ул. Раковска

Разговор със Стамболов

При всяко излизане от хотела трийсетина елегантни карети под наем, с двоен впряг, се втурват да ви предложат услугите си. Цената на едно возене е толкова умерена, че не може да не се възползваш: за цял час се плащат два лева (франка).

Една вечер към шест се качих на една карета.

– При министър Стамболов.

Кочияшът разбра и бързо потегли. След по-малко от пет минути се озовах пред едноетажна къща, много елегантна, но лишена от каквато и да е атрибут на ориенталски лукс. Стори ми се едно хубаво градско жилище.

Стефан Стамболов, председател на Министерския съвет и министър на вътрешните работи, знаеше, че ще дойда да го посетя по това време. Беше го уведомил сръбският дипломатически агент г-н Ристе Данич, пред когото бяха ходатайствали за мен от Белград. И тук е мястото да отправя хиляди благодарности към г-н Данич за неговите ценни и приятелски услуги. Заради неговата намеса всички врати се отвориха пред мен и навсякъде бивах приет със засвидетелствано почитание, с доказателства за приятелство и симпатия.

бул. Мария Луиза

След няколко минути чакане на една площадка на партера се отвори вратата и един набит господин на среден ръст, сериозен и хладен, с дръпнати очи, с малко нервни движения, излезе от нея и тръгна към мен с протегната ръка.

Беше господин Стамболов.

Не бихте му дали и тридесет години, ако преждевременното оплешивяване не го издаваше. А той всъщност е на тридесет и четири. И вече от три и повече години е първа фигура на България. Забележителен политически феномен, няма съмнение.

Стефан Стамболов е от Търново. Не е бил, нито пък е понастоящем богат. Бил е, представете си, учител в училище. Но и като такъв винаги е бил неуморен политически агитатор. При всеки случай се проявявал като убеден, вдъхновен, безмерно искрен патриот. Това, което го характеризира и го е направило изтъкнат, прочут и обожаван от масите, е ораторската му дарба. Когато говори, пали и убеждава аудиторията. Не е учен, нито ерудит. Не е пътувал в чужбина. Не владее други езици освен българския. Откакто е министър, се е понаучил да (зло)употребява с френски.

За пръв път е бил избран за депутат на 26 години. По конституция минималната възраст е 30. Та затова колегите му подправили акта за раждане, само и само да влезе в Народното събрание. Какво да добавя!

А сега той стои на власт благодарение на друго свое отличително качество: енергията. Невъзможно е да се намери по-енергичен човек от него. Когато си е намислил някаква цел, я постига с цената на всичко. За да се спаси България

от по-нататъшни вътрешни спазми, трябвало да бъдат разстреляни двама от най-видните и заслужили офицери на Българската армия – Панов и Узунов – двигатели на бунта в Русчук? Добре, Стамболов непоколебимо наредил да ги разстрелят. Забележете, че Панов му е бил скъп, като брат; и че Узунов е бил много популярен в армията, тъй като героично е защитил Видинската крепост от сръбската дивизия на генерал Лешанин. Няма значение: добруването на родината изисквало героичен пример, разстрела на двамата подстрекатели на бунта. И Стамболов наредил разстрела.

До миналата година Стамболов водеше ергенски живот. От няколко месеца е щастлив съпруг. Взел е за жена сестрата на полковник Муткуров, настоящ министър на войната. Както е известно, Муткуров и Странски, министър на външните работи, са били двамата организатори на патриотичното движение в Източна Румелия, което завърши през октомври 1885 г. с присъединяването на тази провинция към основната територия.

Тук ще предам почти буквално разговора между мен и колкото енергичния, толкова и симпатичен Стамболов. Той се водеше на български, сръбски и френски.

– Заповядайте. Посещенията на европейски журналисти ме радват. Родината ми има нужда от вашите симпатии.

– И ги заслужава, господин министър. Бих желал да знам дали сте доволен от настоящото вътрешно положение в България.

– Не мога да кажа, че съм недоволен. Престъпността намалява. До следващото лято в цяла България няма да има и един престъпник, давам ви дума. Ще ги изтребя всичките. Можеше да заловя живи бандитите, които пленихa двамата инженери. Щеше да ми стигне военен кордон от 2000 души. Ама какво искате? Дипломатическият корпус със съвместна нота ме разубеди, за да спасят живота на двамата затворници. В този час обаче нито един от онези размирници не е жив вече. Преди няколко дни наредих да обезглавят други четирима от бандата в Дупница; шестима от техните другари в затвора ги чака същата участ. Принципи на човечност ли?! Да не би някой да е обвинявал италианското правителство, че е изтребило с огън и меч калабрийските размирници?

– Това политически престъпници ли са?

– И да, и не. След като крадат и искат откуп за пленници от чужда националност, е уместно да се признае, че това са брутални убийци. Досега биваха осъждани заради някакво фалшиво чувство на човечност на няколко години затвор. Естествено, живеели са по-добре в затвора, отколкото в техните бърлоги... А ако панелинските комитети си мислят, че ще завоюват територии, като насърчават няколко банди разбойници, дълбоко се лъжат. Изобщо размирниците никак не ме плашеха. Вътрешното положение в България е нормално. Ще се убедите, като прекосите страната: редът и спокойствието почиват на солидни и успокояващи основи.

– И аз се надявам, г-н министър, че вътрешният мир ще укрепва все повече, стига да продължи поне пет години сегашният период на спокойствие – и да не се засяга македонският въпрос.

– А! Напомняте ми македонския въпрос и намеквате очевидно за неотдавнашната тревога, събудена от някои статии в „Свобода", органа на моето правителство. Знайте обаче, че ние, българите, изобщо не бързаме да повдигаме този въпрос. Зад тази неотдавнашна тревога търсете cui prodest, кому е изгодна. Ще откриете, че ние нямаме нужда от нови вълнения, докато гърците са тези, които... искат да ловят риба в мътна вода. Разбира се, македонският въпрос ще трябва, като му дойде времето, да бъде разрешен. И аз много бих се радвал да мога да го разреша в съгласие със сърбите.

– А гърците не влизат ли в сметката?

– Според тях не само Македония, но и Източна Румелия е гръцка провинция. И въпреки това статистиката е в днешно време точна наука, да му се не види! Да хванем статистиката: в Южна България (Източна Румелия) живеят най-много 80 000 гърци. Българското население в тази провинция обаче достига един милион. Пет или шест града в Румелия имат гръцки отпечатък: но на километър от тези градове се говори български.

– И въпреки това гърците имат претенции.

– Това са платонически претенции. Гръцко население има разпръснато, както знаете, по целия Балкански полуостров и на някои места то съставлява цвета на обществото, защото в ръцете му са съсредоточени търговията и парите. Но тъкмо заради това то не е в състояние да осъществи политически амбиции. Гърците са твърде много търговци, за да бъдат добри войници. Видяхте ги в действие по време на последните балкански катаклизми: един батальон турски войници постави в шах армията им.

После министър Стамболов ми обясни как военното превземане на Македония би било твърде мъчно начинание, тъй като Турция държи там огромен контингент от стабилна и подготвена войска и ревностно варди тази провинция.

По-късно узнах, че неприязънта на г-н Стамболов към гърците се корени отчасти в един дипломатически инцидент с неотдавнашна дата. С други думи българското правителство се обърнало към правителствата на Букурещ, Белград и Атина с молба поне те да признаят избора на княз Фердинанд Кобургски. От този жест на балканските държави към България можело да произлязат със сигурност отношения на по-голяма близост между тези страни; както и нямало да бъде трудно впоследствие въз основа на тези отношения да се изгради конфедерация на балканските народи.

От Белград и Букурещ в София пристигнали, вярно, уклончиви отговори, но извънредно учтиви и успокоителни. Правителството на Атина обаче отвърнало не само по враждебен, но и почти обиден начин.

Всеизвестно е, че и досега гърците считат превратa в Пловдив за атентат, извършен от българите в ущърб на амбициите на гръцката нация. На мен ми се струва, че гърците са на грешен път. Българите са проявили смелост. Съдбата помага на смелите. През 1885 г. са рискували всичко, за да завладеят Румелия. Защо Сърбия и Гърция не са направили същото, нахлувайки в Македония? Историята отчита хиляди „свършени факти", пред които дипломацията е отстъпила. През есента на 1885 г. надигането на целите Балкани лесно можеше да предопредели излизането на турците от Европа. Толкова благоприятна възможност не се явява всяко десетилетие. Сега – след дъжд качулка...

– Не разбирам, г-н министър, защо немската и по-специално свързаната с Бисмарк печатна преса е така враждебна към България и княз Фердинанд.

– Аз ще ви обясня. В големите проекти на княз Бисмарк малките балкански държави представляват микроскопични единици. Ние с нашите национални стремежи му обърквaме сметките. Той е като голям математик, който пренебрегва малките цифри, защото го дразнят. Той би искал да ни види погълнати от някоя велика сила. Вероятно няма да стане. Може да ни изгони от тези земи, но не и да ни унищожи. И ако не можем да живеем тук, ще живеем другаде. Не се залича толкова лесно една нация. Не мислите ли?

Оттам разговорът се завъртя към теми от второстепенен и личен характер. След този разговор Стамболов ми се стори по-малко хладен, по-малко резервиран, по-малко строг. Дрънпатите му очи блестяха. В движенията си беше по-нервен от всякога. Бях много щастлив, че съм се запознал отблизо с най-видната личност на обединена България. След което се разделихме и докато се връщах в хотела, си мислех: – Възможно ли е този мъж да е само на 34 години! Ако е вярно, което е извън съмнение, колко ли далече ще стигне?

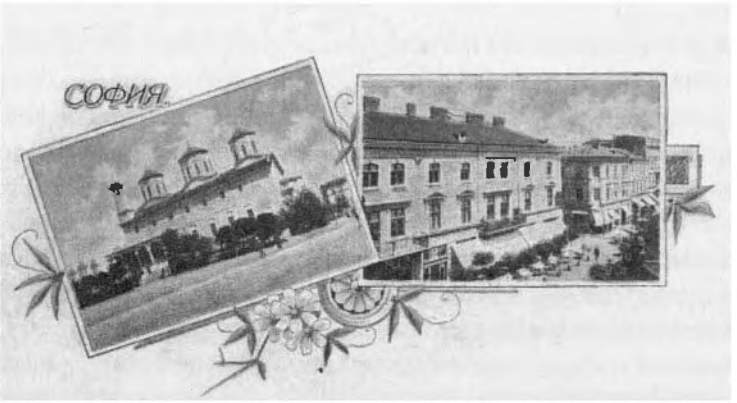

„Поздрав от София“

На посещение при Странски

Почти всички български министерства се помещават в нови сгради, малки, но елегантни, луксозно направени. На влизане в Министерството на външните работи останах поразен – толкова хубаво са обзаведени залите и стаите.

– Ама тук сме в сърцето на Европа! – възкликнах вътрешно.

Г-н Странски, министър на външните работи, ме въведе и ме покани да седна. След разговора със Стамболов не ми оставаха важни теми за обсъждане. Искаше ми се само да се запозная лично с един от корифеите на патриотичното движение, което беше довело до обединението на двете България.

Странски е румелиец. Ръстът му надвишава средния, има силно телосложение, носи гъста и избуяла брада, черна като гарванова перушина. Погледът му е извънредно странен. Гробовно сериозен и студен. Облечен е винаги в черно. Говори отличен френски.

Попитах го дали има надежда великите сили на Европа да признаят избора на княз Фердинанд Кобургски.

– Това е най-силната надежда на всички патриоти. Както знаете, откакто имаме нашия княз, вътрешното положение в страната става все по-стабилно, по-мирно, по-спокойно. Дано не ни докарват до отчаяние. Междувременно ние вървим по нашия път, като уважаваме правата на други-

те и искаме другите да уважават нас. Искаме да живеем и да развиваме политическото и националното си съществуване. Възможно е нашето съществуване да не се харесва на някого. Вината не е наша. Ако попътувате във вътрешността на страната, ще видите колко цени всеки българин независимостта на родината си. Това е процес, който никому няма да е лесно да спре. Ние, разбира се, няма да мътим водите и няма да създаваме неудобства на Европа. В наш интерес е да допринасяме за общия мир, тъй като имаме нужда да укрепнем и да уредим нашите вътрешни работи.

– А македонският въпрос?

– Уверявам ви, че това беше буря в чаша вода.

– Дълго разговаряхме на тази тема с г-н министър-председателя Стамболов.

– Засега мислим само как да запазим това, което имаме, как да се развиваме, да укрепваме, да станем фактор за прогрес и цивилизованост на Балканите. Шовинисти има навсякъде: не липсват такива и в България; но би бил несправедлив онзи, който държи нашето правителство отговорно за техните мании. Нашият стремеж е един: мирът.

Сбогувах се с министър Странски доволен, че съм се убедил още повече в това как българите поне засега не обмислят нови държавни преврати. Всички са обединени и единодушни в един-единствен стремеж – настоящият период на спокойствие на Балканите да продължи дълги години. Удовлетворени са от скорошните извоювани успехи, но ни най-малко не са се главозамаяли. Трезвомислието, характерно за всички българи, личеше от всяко изречение, от всяка дума на Странски.

В княжеския дворец

Инженер Цанков ме беше предупредил: София ще ви направи неприятно впечатление, тъй като в нея се влиза откъм стария град покрай циганския квартал. Но като стигнете нататък, до двореца на княза, ще ви се понрави.

Така и стана: този дворец и околностите му бяха за мен истинско откритие, още повече че, понеже беше неделя, в дворцовия парк свиреше военният оркестър и слънцето весело блестеше като в разгара на лятото – нещо, което винаги е добре дошло. Шарена тълпа с най-разнообразен състав оживяваше тази нова и очарователна за мен гледка.

На следващия ден направих нужните постъпки, за да получа аудиенция при Н. В. Фердинанд Сакскобургготски, княз на България.

Беше 29 октомври. Преди два дни беше свикано Народното събрание и българските и румелийските депутати обикаляха из града, като предизвикваха необичайно оживление. Затова и в тези дни кафенетата, ресторантите и всички други места за сбирки бяха усилено посещавани. Чуваха се разговори за политика с пълна пара. Аз, който отлично разбирам български, не можех да не се изненадам от прямотата, с която по кафенетата открито се разискваха от тези депутати най-щекотливите политически въпроси. Между Батенберг и Фердинанд се правеха най-причудливи сравнения. Но споровете не прерастваха никога в необуздани пориви.

Разговаряше се хладнокръвно, просто така, както при нас за хубавото и лошото време.

Към 4 ч следобед същия ден бях поканен от хофмаршала на княз Фердинанд Н. пр. граф Дьо Грено на кратък разговор. Отидох. Графът ме очакваше в един салон на приземния етаж; посрещна ме с върховна вежливост, покани ме да седна и след като разбра от акцента, с който говорех френски, че по-близък трябва да ми беше италианският език, се обърна към мен на чист италиански:

– Бъдете добре дошъл.

Узнах после, че графът произлиза от благородна и стара савойска фамилия. Князът го взел със себе си, когато се решил да приеме българската корона. Дотолкова беше успял да спечели симпатията не само на княжеското семейство, но и на най-отбраната градска общност, че нямаше разговор, нямаше соаре, нямаше забава без граф Дьо Грено.

И наистина той предизвикваше голяма симпатия от пръв поглед. Имаше аристократично поведение, елегантно, вежливо, неустоимо.

– Желаете ли да се видите с Негово височество?

– Ако е възможно, бих желал да му поднеса почитанията си.

– Тогава бъдете така добър да дойдете тази вечер в шест и половина: Негово височество ще ви приеме.

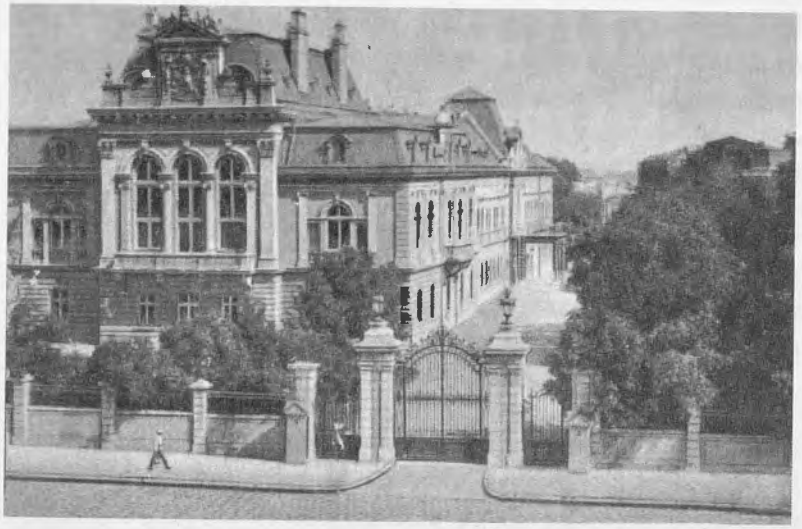

Дворецът

Два дни по-рано, когато князът беше открил заседанията на Народното събрание, граф Дьо Грено, който организира блестящо цялото внушително празнично шествие, се чувстваше недобре и се беше оплакал на неколцина познати. На следния ден той остана на легло, но след закуска се беше надигнал. По време на разговора ми с него си позволих да го попитам как се чувства.

– Ами горе-долу – отвърна ми. – Не се чувствам още добре, но да се надяваме, че не е нищо сериозно.

Клетият граф! На другата сутрин към осем, докато излизах от хотела, един мой познат ме изненада с крайно тъжна и неочаквана новина, като ми съобщи, че преди един час граф Дьо Грено, придворният хофмаршал, е бил открит мъртъв насред стаята си, покосен от мозъчен удар.

Бях разтърсен!

Цялото гражданство посрещна новината с искрена болка.

Кой би казал, че аз ще съм последният чужденец, когото той ще въведе при княза, изпълнявайки благородно своята висша и деликатна служба до последния миг от живота си!

Няма да ви описвам безутешността на княжеското семейство, по-специално на Н. В. княз Фердинанд и княгинята майка Клементина, при която дъщерята на клетия граф е придворна дама!

Използвам случая да положа съболезнователно цвете на гроба на този симпатичен господин.

В определения от хофмаршала час влязох в двореца, облечен във фрак и бяла вратовръзка. Посрещна ме слуга в ливрея, който ме въведе в преддверие на първия етаж, където изчаках известно време.

Имах време да проуча и да се насладя на обстановката. В средата на стаята има широка маса със стъклени покрития, в които, подвързани със злато и кадифе, се съхраняват грижливо първите адреси на българския народ към неговия нов княз. Стените са покрити с военни трофеи, с отнети от турците знамена в различните битки; със саби, копия, алебарди и пушки от всякакъв вид. Насред една от стените между пищни трофеи, не щеш ли, се появява великолепен портрет в цял ръст на Царя Освободител Александър II.

– Как така? Не се ли говореше и не се ли писа, че българите са унищожили всички портрети на цар Александър II ?

Нищо подобно. У българите все още има дълбока признателност към русите и техния цар. Без тях българите знаят, че може би и днес турският паша щеше да обитава двореца в София, упражнявайки в името на Високата порта правата над живота и над смъртта: генерален губернатор, деспот, палач. Но не искат и да чуят за друго иго, това на руснаците, макар и братя. Това е всичко.

Озовавайки се в такава обстановка, не можах да се отърся от една мисъл: в крайна сметка българите сега имат европейски княз, избран от тях самите: млад, образован, интелигентен, много богат, от кралски род, с далечно и благородно потекло. Какво повече искат? Със сигурност няма нищо общо между благородника, който седи сега на българския трон, и суровия паша, който допреди десет години се отнасяше с българите като със стада овце и извършваше такива жестокости, че след изваждането им на бял свят от изтъкнатия и безсмъртен Гладстон те станаха причина за кръстоносен поход на целия цивилизован свят срещу варварствата на полумесеца в България.

Докато мислено претеглях от различни ъгли това размишление, до мен се доближи офицер от смяната, много елегантно облечен, и ме покани да вляза в залата за аудиенции.

Няма да ви я описвам. За онези, които считат, че дворът на княз Фердинанд прилича почти на този на цар Йоханес от Абисиния, само ще отбележа, че тази зала за аудиенции би могла да е във всеки един европейски кралски дворец. Осветена от сто свещи, с ценни персийски килими, с картини с исторически сюжети по стените, тя е също толкова достойна за покоите на един потомък на кралски род, колкото и надскача представата, която се формира в Европа по отношение на местните условия в България.

Панорама от София

Изчаках едва няколко мига. Обгръщаше ме благоговейна тишина.

От една странична врата влиза Н. В. българският княз в българска военна униформа, с гърди, обкичени с бляскави декорации. Държи фуражката в ръка. Върви към мен с аристократично изражение на умора. Висок на ръст и строен, носи къси руси мустаци и много къса руса брадичка. Гледа право в лицето събеседника си с леко присмехулна и фамилиарна усмивка. Красив е в цялата си осанка, любезен и извънредно аристократичен. Подава ръка с благоволение. Първото впечатление от него е отлично. Не е обвит в онзи ореол на превъзходство, който при разговор с кралски особи обикновено вдъхва голямо страхопочитание.

Ето защо разговорът между княза и мен беше оживен, разпален, почти весел. Говорихме за безброй неща.

И тук нека уважаемите читатели не настоявят да възпроизведа изцяло този разговор. Дори и князът да ми е доверил някое свое желание, някой свой стремеж, някоя своя надежда, той не ми разреши да ги правя публично достояние. Мога само да кажа в резюме, че Н. В. княз Фердинанд ми се стори много уверен в бъдещето; че той вярва, че Великите сили много скоро ще признаят избора му за княз на България; и най-сетне, че като култивира без проблеми в един дълъг период от време ценностите на мира, поуките от прогреса, преимуществата и завоеванията на цивилизацията, тя несъмнено ще си спечели симпатиите на целия свободомислещ свят.

И България ще пребъде.

Нейно царско височество княгиня Клементина

Княгиня Клементина Орлеанска, майка на княз Фердинанд, се слави като един от най-просветените дипломатически умове, които историята помни. Всички умения, тънкости, тайни, хитрости на дипломацията са й известни. Говори се, че за Орлеанския род тя представлява висшият разум, който направлява съдбините му. Известно е, че благородната княгиня в момента надзирава отчасти политическите съдбини на своя любим син, българския княз.

Откакто княз Фердинанд е приел българската корона, Н.Ц.В. княгиня Клементина е винаги до него като ангел хранител, като добър гений. За да укрепи позициите му, да осигури бъдещето му, да му гарантира успешни перспективи, княгинята майка не пести усилия, нито саможертви, нито пътувания, нито посещения, като винаги внимава и държи под око всички политически и икономически спадове и възходи, които биха застрашили или подпомогнали каузата на България и новия й княз.

При всяка публична изява, на всички официални представяния княгинята майка стои до сина си, така че българите днес са свикнали да хранят еднакво чувство на почитание, уважение и ентусиазъм към сина и достопочтената му майка.

Понякога в големия парк до двореца се разхожда княз Фердинанд под ръка с майка си. И тълпа любопитни, както

и възторжени почитатели, се скупчват в миг наоколо и приветстват тази двойка, в чиито ръце са положени съдбините на българския народ.

Изненадваща е приликата в чертите на лицето между сина и майката: съвършена прилика във всички най-дребни и най-деликатни очертания.

Нейно царско височество княгиня Клементина вече е много популярна из цяла обединена България. Тъй като не само раздава с пълни шепи цялата цивилна листа на сина си за хуманитарна дейност, но и не пести и личните си средства, княгиня Клементина е изградила в България около себе си религиозен ореол на признателност, на почтително възхищение, на най-доверчиви надежди.

Само една любопитна история.

Когато княгиня Клементина прие шефството на Първи пловдивски полк, офицерите, подофицерите и войниците от този полк трябваше частично да сменят униформите си и съответно да направят значителни разходи. Княгинята майка им спести подобен разход, като нареди целият полк да получи нова униформа за нейна сметка. Това със сигурност не е било малко дарение.

Освен това няма гражданска, научна, социална институция, върху която княгиня Клементина да не упражнява въздействието на щедрото си присъствие. Няма повод, по

който тя да не раздаде на съпругите на служителите дарове, сувенири, подаръци с голяма стойност. По този начин атмосферата на симпатия около княгинята майка се утвърждава все повече, като допринася силно за нарастването на ентусиазираната добронамереност на българите към техния нов княз.

Много се изговори и изписа за усърдието на княгиня Клементина да получи заем за българите. Наистина е вероятно в определен момент тя да се е занимавала с това. Причината да не успее обаче е различна от тази, която част от европейския печат изтъква.

Струва си да се каже за това.

Българите действително биха имали нужда от заем от петдесетина милиона, за да уредят някои техни финансови въпроси. Има например изостанали вноски от данъка, който те формално трябва да плащат на Турция. Има няколко милиона, изисквани от чуждестранни доставчици, и така нататък. Но от тези дългове българите не се чувстват нито потиснати, нито унизени, нито смутени. Ще платят, когато могат.

Един министър ми каза:

– Изобщо не възнамеряваме да попадаме в ръцете на лихвари. Ако намерим банков консорциум, който да иска да ни даде заем при честни условия, ще го вземем. Но защо да

позволяваме да ни притискат до стената? В държавните каси постоянно влизат нужните пари, за да се плаща точно и редовно на нашите служители и армия. От повече нямаме нужда. Чуждестранните доставчици могат да изчакат, както са чакали досега.

Следователно ако княгинята майка е търсила заем за България и не е намерила, това просто означава, че засега не е могла да получи онези умерени и честни условия, които изискват българите. Финансовата политика на България е от подчертано буржоазен тип, или с други думи сериозна, рационална и предпазлива.

Така или иначе княгиня Клементина е важен гаранционен фактор за българската държава не само по отношение на блясък, на кралски разкош, на значими традиции, но също и по отношение на доверието към нея в чужбина. Присъствието ѝ в София е толкова голяма чест за българите, колкото е и благотворно и ценно за бъдещето на България.

Партиите в България

В България повече от на други места над всички партийни интереси стоят интересите на родината. Всеки българин се гордее със себе си. Той е преди всичко българин и след това привърженик на някакво политическо движение. Съзнанието за това, което бяха допреди десет години, и това, което са сега, ги прави с основание горди. Тогава бяха роби: днес са хора, свободни хора. Най-голямата обида, която може да нанесете на един българин, е да му напомните, че родината му е до ден днешен, макар и проформа, данъкоплатец на Високата порта. Ще видите, че българите няма да чакат дълги години, за да се отърсят и от това формално васалничество и да се обявят за независими.

До миналата година в България имаше една силна партия, която проповядваше завръщането на княз Александър Батенберг. Особено в армията тази партия имаше много и горещи привърженици. Но колкото и да се прокарваше и поддържаше каузата на бившия княз, той не насърчи никога с никакво действие стремежите на тази партия. Написа многократно, че никога вече няма да се върне в България. Естествено, след толкова откази редиците на про-Батенберговата партия оредяха все повече, така че днес тя наброява поддръжници колкото рехави, толкова и унили и обезсърчени.

Миналата година също Батенберг публикува във вестниците отворено писмо до министър Греков, в което молеше

приятелите си в България да не мислят вече за възможността той да се завърне отново. След тази последна категорична декларация привържениците на Батенберг в България вече се броят на пръсти.

Ето по тази причина за щастие българите не обсъждат вече династическия въпрос. Всички са единодушни, че новият княз Фердинанд е единственият предопределен да остане на българския трон. След броени дни ще дадат убедително доказателство за това. В настоящата сесия на Народното събрание българското правителство възнамерява да представи проектозакон за уреждане на династическото унаследяване, естествено в полза на Сакскобургготската династия, на която принадлежи сегашният им княз. В европейския печат, противник на настоящото състояние на нещата в България, този проектозакон ще бъде предмет на най-различни коментари. Ще се зададе въпросът как така българите мислят за уреждането на династическото унаследяване, след като изборът на сегашния им княз още не е бил утвърден от Високата порта и признат от силите, подписали Берлинския договор.

Но българите са свикнали изобщо да не обръщат внимание на разни дипломатически пречки, тъй като се считат господари в собствения си дом и упълномощени да уреждат, както сметнат за най-добре, вътрешните работи на страната си. Те знаят, че успехът има силата да преобръща обстоятелствата, че свършеният факт оправдава много неща. И досега винаги са имали право.

Църквата „Свети Крал“

Откакто българите имат нов княз, партията на русофилите също доста се е укротила. Драган Цанков, ръководител на тази партия, напусна България и живее безгрижно в Одеса. Заедно с него много други поддръжници на Русия потърсиха по-благодатен климат за живеене. Разстрелите на Панов и Узунов бяха героичен и ефикасен пример. Оттогава насам не е имало никакво политическо волеизявление в полза на Русия. Това не значи, че голямата част от българския народ е забравила благодеянията на братята от север. Но между това да си спомняш с гореща благодарност за един благодетел и това да желаеш неговото господство има доста голяма разлика.

Достатъчно е да се поживее няколко дни сред българите, за да се получи убеждението, че завръщането на руското доминиране в България би било източник на нови и безброй беди в тази държава. Българската интелигенция силно желае възможно най-скоро да бъдат възстановени сърдечните отношения между София и Петербург; съзнават, че сърденето на царя е за тях източник на сериозни дипломатически неудобства; виждат, че протекцията на Русия би била извънредно полезна за окончателното уреждане на вътрешното положение в тяхната родина. Но ако със сърцето си зовят за по-добри отношения с Русия, с разума отхвърлят всякакво нейно вмешателство във вътрешните им работи. В политиката, както е известно, гласът на разума е този, който надделява и побеждава.

Остават двете най-силни партии: радикали и консерватори. Начело на първата е Стамболов, на втората Начович. Забележете колко странно: двамата ръководители на двете силно враждуващи партии са част от сегашното правителство; Стамболов е негов министър-председател и министър на вътрешните работи, а Начович министър на финансите.

Сега тази аномалия е лесно обяснима. Радикалите имат привърженици с голямо влияние във вътрешните дела на страната, но не разполагат с подготвени политици, които да могат да ръководят външните работи. Стамболов например познава педя по педя България, навсякъде има предани и пламенни приятели, но няма никакъв дипломатически стаж и допреди две години освен български не говореше никакъв чужд език, още по-малко френски. Докато Начович е дълбоко образован и е надарен във всички дипломатически дисциплини.

Така че най-влиятелните български патриоти са решили да се допълват и участват съвместно в състава на сегашното правителство за доброто на родината.

Ако пък поискате да ви направя характеристика на двете управляващи партии, ще ви кажа, както ми беше обяснено в София, че радикалите държат да запазят всички права, които Търновската конституция гарантира на народа, докато консерваторите биха искали донякъде да ги стеснят, да ги ограничат, да ги коригират според истинските нужди на страната, а не вече според постоянно бликащите от неговата поезия идеалистични стремления на един полудевствен народ.

Търновската конституция

Не е лесно да си представим по-пълна и по-либерална конституция от тази, от която се ползват българите. Тя беше приета от Първото велико народно събрание, свикано в Търново на 23 юли 1879 г., което и избра за княз на България Александър Батенберг. Странно е, че това Учредително събрание е подарило на страната толкова напредничави конституционни права с благословията на Русия. Руснаците, които още стенат в оковите на деспотизма, са пожелали да предоставят на българските си братя най-ценните преимущества на държавата, основана на конституционализма.

Както и да е: нека видим някои подробности от тази конституция.

Всички български граждани са равни пред закона. В България не се допуска никакво разделение или разграничаване на съсловия.

В България не могат да съществуват благороднически титли или други благороднически отличия.

Началното образование е задължително и безплатно.

Печатът е свободен.

Гарантира се правото на сдружение, без да се иска разрешение от властите.

Закон, който е минал два пъти с мнозинство в Народното събрание, влиза в сила дори ако управляващият княз не е склонен да го подпише.

В България, както досега в Сърбия, няма царска квота депутати: всички депутати в Народното събрание се избират от народа. Има само една камара.

Народните депутати имат право да се събират в Народното събрание всяка година на 27 октомври: няма нужда от нарочно свикване от страна на княза.

Има шест министерства: на външните работи и вероизповеданията, на народното просвещение, на вътрешните работи, на финансите, на правосъдието, на войната.

Това е схемата на Търновската конституция. Естествено откъм практическото прилагане на конституционните права в България, както навсякъде, има какво да се желае. Както казах, консерваторите биха искали да ограничат донякъде правата, съдържащи се в тази конституция, защото ги считат прекомерни за една млада, наивна, неспокойна нация, каквато е българската.

Консерваторите грешат.

Сполучливо отбелязва именитият Маколи, че човек никога няма да свикне със слънчевата светлина, ако е осъден да живее вечно в мрак. И може да се добави: човек не може да се научи да плува, ако не се потопи във вода.

Ето защо аз приветствам българските радикали – Стамболов и другарите му – които искат да запазят без промени Търновската конституция за тяхната страна, макар и малко да са ограничили правата под настойчивия натиск на извънредни обстоятелства и на психологическия момент, в който сега се намира България.

Един ден в Пловдив

Както е известно, последната руско-турска война завърши с първия предварителен Санстефански договор (3 март 1878 г.), който постановяваше образуването на голямо княжество, васално на султана и включващо тогавашна България, Източна Румелия и голяма част от Македония до Егейско море.

По-късно Берлинският договор (юни 1878) измени значително тези постановки и раздели лелеяната от руснаците голяма България на пет части: Добруджа беше присъединена към Румъния; Нишката област – към Сърбия; Македония остана на турците със задължението те да въведат там реформи, които до ден днешен са само на хартия; четвъртата част беше обявена за автономна провинция с причудливото име Източна Румелия със столица Пловдив; и накрая територията, разположена между Дунав и Балкана – същинската България – беше обявена за васално на Турция княжество.

Но рано или късно всяка нация започва да отстоява своите права: на 18 октомври 1885 г. тържествено бе обявено съединението на Източна Румелия с княжеството. Европейската дипломация, хваната неподготвена, се събра на конференция в Топхане и не ѝ остана друго, освен да признае с неохота свършения факт. На тази конференция се реши, че князът на България ще бъде същевременно генерал-губернатор на Източна Румелия.

Днес де юре би трябвало да се говори само за обикновено еднолично присъединяване на Румелия към България; де факто обаче обединението е пълно: това даже е едно съвършено сливане. Румелийските депутати участват в законодателните и великите народни събрания на княжеството; цялата администрация се съсредоточи в София и между двете държави митническата граница беше напълно заличена.

За да се възползвам от удобните транспортни средства, благодарение на които от София се стига за четири часа до Пловдив, пожелах да видя и този град. Българите го наричат Пловдив, турците – все още са останали малко – го наричат Филибе. Има население от около 40 000 жители. Понастоящем е главен окръжен град и седалище на военна бригада, консулски служби, на католическия епископ и прочее. Твърди се, че е основан от Филип Македонски и е бил населяван и окупиран през много и различни периоди от македонците, византийците, славяните, кръстоносците и той нататък. Сега населението е предимно българско, със силно присъствие на гърци и турци. Последните – какво да се прави – вече не са едновремешните деспоти: християнското надмощие ги е наплашило, поради което живеят изолирани, скромни, смирени. Чувстват, че вече нямат правото, нито силата да се налагат като господари и палачи на християните, измъчват се от това и напразно зовят Бога на своите отци...

Градът, който изглежда великолепно, се издига насред обширна и плодородна равнина, богата с изобилна растителност. Обграждат я три живописни хълма: Джамбаз тепе, Небет тепе (хълм на пророчицата) и Сахат тепе (Часовниковият хълм).

Още щом влезете в града, разбирате от пръв поглед, че в миналите времена той трябва да е бил много по-значим от София. И действително е бил. В София малко и незначителни са историческите паметници; в Пловдив са премного и достойни за внимание. Всичко хубаво в София е модерно, от вчера; всичко хубаво, характерно, симпатично в Пловдив е от антични времена. Няма да ви описвам ориентализма на този град. Той прилича по някои признаци на Кайро, на Измир, на Константинопол, на всички други най-важни центрове на европейския и азиатския Ориент.

В първия момент ви се струва, че в Пловдив преобладава гръцкото население, тъй като най-богатите, най-образованите, най-влиятелните граждани са гърци. Има други четири или пет града в Румелия, в които привидно преобладава гръцкото. Във вътрешността на провинцията обаче, както и в селата, „българщината“ настоява, и то с основание, за надмощие.

Ако има местност, благословена от Господ и от природата, това е Източна Румелия (Южна България). В нея не

цъфтят обширни и ароматни розови полета като в Източна България, например в Казанлък. Но в замяна на това има лозя, маслинови гори и зърнени култури, докъдето поглед стига. Това е обетованата земя. Румелия произвежда превъзходно вино, най-вкусното олио, плодове от всички видове и с най-добро качество.

Колкото до климата, представете си – в началото на ноември се носеха летни дрехи. Изглеждаше ми, че съм насред Ница: есенните дрехи ме дразнеха. Вечер се търсеше прохлада до много късен час. Изобщо прекрасен климат.

Българите от юга са като цяло по-весели, по-жизнерадостни, по-експанзивни, по-ведри от северните си събратя. Дрехите им са по-живописни, музиката им е по-хармонична, бих казал едва ли не по-сърдечна, народните им песни нямат мрачнотата, която характеризира протяжните национални мелодии на северните народи.

В разговор с редица видни личности на Пловдив не можах да се сдържа да не им заявя, че „тези симпатични румелийци са балканските неаполитанци".

Комплиментът беше високо оценен.

Така обединени и омесени, българите съставят в политическо отношение една държавица от над три милиона жители. Те са военна нация пар екселанс. Армията им в мирно време наброява 32 000 войници, или един процент от населе-

нието. Министър Стамболов ми се хвалеше с този контингент: „ Само Франция поддържа военен контингент от един процент от населението."

Ако българите продължат само пет години да се консолидират вътрешно, да уреждат своите финанси, да живеят спокойно, без да изненадват Европа с нови приумици, ще станат без съмнение силна, образцова, приветлива държава, сравнима с Румъния и донякъде с Белгия.

Нека не ви изненадва сравнението с Белгия. Богатствата на почвата на България не само са неизчерпаеми, но не са били още и ни най-малко използвани. Вода освен това има в изобилие, така че индустрията във всички свои най-ефикасни форми няма да закъснее да навлезе в тази държава. България рано или късно ще бъде най-богатата държава на Балканите.

В българския национален характер леденото спокойствие, предпазливостта, дипломатическата сдържаност на българите от север се допълват с ведрата и поетична експанзивност на българите от юг. Като войници българите, волю-неволю, показаха в Сливница на какво са способни. Те са силни и храбри. Тъй като пламенно обичат страната си, родното място, шепата земя, където са се родили – като всеки възторжен и млад народ – тежко и горко на нашествениците!

Българите, почти неизвестни допреди десет години, вече заемат почетно място сред балканските народи. Могат да си съперничат със сърбите, с гърците, с румънците, с черногорците. Вече няма защо да се боят от надмощието на друг славянски народ на Балканите. Що се отнася до гърците,

от тях българите изобщо не се страхуват. Както знаете, в очите на българите гърците са отлични и способни търговци, но твърде лоши войници. А за да се укрепи една държава, за да се подсили и разрасне, за да се възвърнат към основната територия заграбени земи, не трябват спретнати, парфюмирани и префинени търговски пътници, а сурови и войнствени бойци.

GRUSS
aus
SOPHIA.

Бъдещето на балканските държави

Балканските държави са пет: Румъния, Сърбия, България, Гърция и Черна гора, с общо население от над 12 милиона жители. Това са политически формирования в процес на изграждане, все още не окончателно установени. Големият Източен въпрос, който включва преди всичко уреждането на балканския проблем, терзае дипломацията от десетилетия. Ако балканските народи се бяха ограничили да чакат отговори от нея, щяха да пъшкат и досега под османското иго. За свое щастие те съумяха да изненадат Европа и мудната дипломация с редица решителни действия. Помните ли пловдивския преврат? Смяташе се, че след тази дързост българите ще бъдат масово осъдени на бесило. А всъщност тъкмо те извлякоха полза – и то каква полза! – от своя изненадващ ход.

Ако през есента на `85-а година, вместо да преминат границите на България, сърбите бяха преминали границите на стара Сърбия и бяха се втурнали да възвръщат историческото си наследство, а гърците от своя страна бяха се осмелили да минат границите, щеше да се получи балкански конфликт от такава величина, че дипломатическият свят да трябва да побърза да уреди след толкова десетилетия лениво безразличие политическите и националните права на балканските народи.

Очевидно Турция се спаси този път като по чудо. Но именно защото въпросът все още стои неуреден, има постоянна опасност той да се постави наново с по-разгорещени усилия, намерения и претенции. Всички балкански народи без изключение очакват подходящ момент, за да отстояват националните си права. Както румънците, така и гърците, българите, сърбите и черногорците хранят само една гореща надежда: да освободят от османско владичество поробените земи и по-точно онези провинции, които изцяло или отчасти в исторически, етнографски или национален план принадлежат по право към тяхната основна територия.

Който е живял сред балканските народи, знае колко държат те да изтласкат от цяла Източна Европа господството на полумесеца. В края на краищата те не се борят за друго освен за разкоша на своите царства, на своите империи, процъфтявали преди нахлуването на турците в Европа. Ако не за друго, то поради факта, че славяните на Балканите издигнаха с гърдите си преграда от жива плът срещу османската инвазия – и това в продължение на дълги векове – цивилизована Европа, на която беше спестено поробването от полумесеца, би трябвало да е признателна на тези народи.

Ако обаче е сигурно, че балканските държави ще смогнат, укрепвайки все повече, в крайна сметка да се наложат в легитимните си национални претенции, то също тол-

кова е неоспоримо, че при наличието между тях на сегашните отношения на ревност, на предразсъдъци, на нетърпимост, ще трябва още дълго време да мечтаят за осъществяването на своите патриотични стремежи... Само чрез съгласие, братство, чрез взаимно чувство на доверие те биха могли да ускорят настъпването на психологическия момент на своята реабилитация.

Днес повече от когато и да било всички европейски журналисти трябва да допринесат със своя глас за образуването на силна балканска конфедерация. Нашият глас – говоря за италианските журналисти – се приема на Балканите с особена симпатия. Естествено, със сто статии и дори още толкова брошури не се предопределя развитието и разрешаването на един голям политически въпрос. Но междувременно се поддържа жива основната идея, която въпреки всичко все някога ще трябва да се осъществи на практика.

В края на краищата защо Турция държи страни и територии, които ѝ се полагат единствено по силата на брутално превземане и още по-варварско управление? Ако османското владичество даваше признаци, че иска да възприеме административните критерии на цивилизованите държави – хубаво. Но я обърнете внимание на Македония, на Албания, на Армения! По тези места сякаш се намираме в разгара на варварските времена. Малкото османско владичество, което още е останало в Европа, е истински позор, обида даже не спрямо висшите схващания за националност на нашия век, а спрямо най-елементарните стремежи на цивилизацията.

Ще ме обвините в платонизъм: ще кажете, че съм доста наивен, че идеите ми са породени от фантазията и не издържат на хладния анализ на разсъдъка. Възможно е: но междувременно модерната история отчита такова национално развитие на отделните народи, че насърчава и оправдава надеждите на балканските народи.

Колко утопии са днес исторически факти!

Балканските държави би трябвало преди всичко да постигнат помежду си военно споразумение. То би послужило за основа на балканската конфедерация. Обединявайки се, биха могли да сформират армия от над 300 000 войници, които на бойното поле за един патриотичен идеал несъмнено биха пожънали най-похвални успехи.

Няма никога да бъде достатъчно висок паметникът, който балканските народи ще издигнат в памет на онзи княз, който успее да прокара и осъществи идеята за балканска конфедерация.

Такива най-общо се идеите, които смятам да отстоявам в новия ми вестник „Новият гражданин", който ще излезе в Триест през първата половина на идния декември. В него уважаемите читатели ще откриват редовно една малка рубрика, посветена на балканските държави, на тяхното развитие, на техните интереси – политически, икономически, търговски, на тяхната абсолютна независимост.

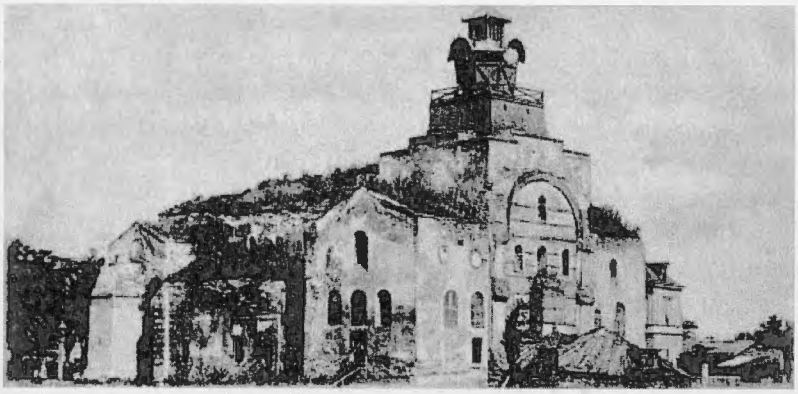

Църквата „Св. София“, използвана като склад

Не храня предпочитания: Сърбия ми е толкова симпатична, колкото и България; Румъния – колкото Черна гора и Гърция. Един вестник от Триест, започнат с някакви претенции, който да не се занимава активно с Балканите, би бил според мен не само непотребно, но и направо погрешно начинание. Единствено с добри новини от Балканите ние, журналистите от Триест, можем да сме полезни на нашите събратя от международния печат.

Живял съм няколко години на Балканите, пропътувах многократно тези краища, проучих историята, характера, традициите им, в София, Белград, Букурещ, Цетине и т.н. имам много приятели и познати, които ми обещаха морална подкрепа. Ето защо давам дума, че малката балканска рубрика на вестника ми ще бъде винаги захранена с важни и автентични новини.

И нека тук ми бъде позволено да разсея с възмущение един глупав слух, разпространен със сигурност от някой безделник: а именно, че моят вестник ще бъде панславистичен орган. Сили небесни! Един вестник, който иска да проповядва панславизъм в Триест, би могъл да се сравни с вестник, който иска да проповядва пангерманизъм в Париж.

Би било върхът на абсурда!

Нека да кажа съвсем скромно и за успокоение на онези, които се опитват с подли средства да навредят на моето журналистическо начинание: „Новият гражданин“ – както читателите ще се убедят от първите броеве – ще бъде ново, ярко и енергично утвърждаване на италианската националност на Триест. Ще бъде не толкова списван, колкото мислен

изцяло на италиански: мислен с ума и сърцето. Ясно е, не бива да се изисква от мен засега по-категорично и по-прямо изявление.

Тъкмо в името на тази своя основна концепция моят вестник ще подкрепя независимостта на балканските народи, изхождайки от принципа, че каквото и да било външно вмешателство би било вредно за националното им развитие. „Балканите – на балканските народи!" Нито Русия, нито друга сила има право да се намесва в тези територии, да спира историческото им развитие, да застрашава мира, националния характер, бъдещето им.

Ако това е един от принципите на модерния интернационален либерализъм, то моят вестник ще бъде, за голяма моя гордост, една от най-стабилните му трибуни.

В БЪЛГАРИЯ СЛЕД СЪЕДИНЕНИЕТО
Италианска
Първо издание

Отговорен редактор *Красимир Гетов*
Превод *Дария Карапеткова*
Редактор *Амелия Личева*
Предпечатна подготовка *Дамян Дамянов*
Технически редактор *Божидар Стоянов*

Формат 60/90/16 Печатни коли 4,75

Сиела софт енд паблишинг АД
1463 София, бул. „Патриарх Евтимий“ 80 А
тел./факс (02) 954 10 30
www.ciela.net e-mail: booksales@ciela.net

Печатна база СИЕЛА

Книгите на СИЕЛА могат да бъдат купени
от интернет книжарница www.mobilis.bg,
от книжарница СИЕЛА Книгомания,
Mall of Sofia, бул. „Ал. Стамболийски“ №101 София,
Phohe Mall, бул. „Сливница“ №201 Варна,
както и от всички добри книжарници в страната.

Тази уникална книга излиза на български език точно 120 години след своето появяване в италиански оригинал. За Джузепе Модрич няма да намерите биографични данни в „Уикипедия“. Дори името му се споменава съвсем бегло в интернет, ако приемем този показател като мерило за популярност. А всъщност този италиански журналист отпреди повече от век е дал знаменателни доказателства за проницателна и аналитична мисъл, за ярък и атрактивен публицистичен талант. Сред известните днес негови произведения се нареждат пътни бележки и спомени от Аржентина, Истрия, Далмация и Русия. Посветената на България книга е най-ранната от тази серия и съдържа автентични свидетелства за външните отношения и политическата и социалната обстановка в страната. Истинска сензация в нея представлява подробният разказ за личните срещи на автора с цар Фердинанд и Стефан Стамболов.

9 789542 804598

интернет книжарница
www.mobilis.bg
цена 8 лв.